

Blynova O.Je.

Features child-parent relations in the families of migrant workers

Psychological peculiarities and demonstrations of Ukrainian families' crisis, which force parents to decision of going abroad to work, are examined in the article. The results of the questionnaire of potential labour migrants are presented. Sources - 10.

Key words: *child-parent relations, labour migration, migrational readiness, vital personality's crisis, family relationships.*

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету, м. Херсон.

УДК 159.9

Боярин Л. В.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розглядається актуальність проблеми впливу волонтерської діяльності на структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді і їх соціально-психологічні особливості. Подано аналіз проблеми формування ціннісних орієнтацій та їх адаптації до волонтерської діяльності у науковій психологічній літературі. Джерел – 7.

Ключові слова: *студентська молодь, адаптація, волонтерська діяльність, ціннісні орієнтації.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні зміни, що відбуваються в політичній, економічній та духовній сферах суспільства в останні десятиріччя, спричиняють радикальні зміни в психології ціннісних орієнтацій. Ці процеси відбиваються на формуванні структури цінностей молодого покоління, оскільки ціннісні пріоритети, що формуються в даний час, коли, майже, кожен другий українець займається волонтерською діяльністю, стають основою формування нової соціальної структури і парадигми українського суспільства.

З огляду на останні події у суспільно-політичному житті України, значного розвитку та впливу на суспільство набуває і волонтерська діяльність, яка об'єднує небайдужих людей, даючи їм змогу реалізувати своє бажання бути корисним суспільству, надавати потребуєчим допомогу.

І саме тому, у контексті сучасних освітньо-виховних пріоритетів сьогодення, дедалі актуальнішою постає проблема ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді та їх адаптації до волонтерської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінності і ціннісні орієнтації людини завжди були одним із найбільш важливих об'єктів дослідження філософії, етики, соціології та психології на всіх етапах їх становлення і розвитку як окремих галузей науки.

У психології проблемам цінностей приділялось досить багато уваги. До прикладу, З. Фрейд у своєму класичному психоаналізі досліджував соціальні аспекти розвитку особистості, які отримали подальший розвиток у роботах таких послідовників Фрейда як А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, Г. Салліван.

Роль смислових утворень у формуванні власне цінностей особистості розкривається в роботах Ф. Василюка, Б. Братуся, Б. Зейгарник, А. Асмолова, В. Чудновського, В. Слободчикова, Д. Леонтьєва та інших авторів [2].

У дослідженнях Г. Залеського, Е. Головахи, Г. Будинайте, Т. Корнілової та ін., особистісні цінності розглядаються як складна ієрархічна система, яка займає місце на перетині мотиваційно-потребової сфери особистості і світоглядних структур свідомості, виконуючи функції регулятора активності людини.

Мета дослідження - теоретичний аналіз соціально-психологічних особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді та їх адаптації до волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідження включення особистості до сфери впливу волонтерської діяльності передбачає розгляд як концептуальних засад комунікативного процесу і його теоретичних моделей, так і з'ясування наслідків даного впливу, його дієвості стосовно соціально-психологічних особливостей ціннісної сфери з урахуванням специфіки аудиторії, зокрема студентської молоді.

Вплив волонтерства на ціннісні орієнтації молоді має розглядатися дослідниками в контексті формування нової аксіологічної картини соціуму (Б. Бессонов, Д. Брайант, С. Томпсон). Також велике значення для психології має вивчення даного питання з точки зору перегляду базових людських цінностей, включаючи і цінність людського життя (Ю. Александровський, Л. Барденштейн, А. Дроздов). І, на думку О. Ануфрієвої, надзвичайно важливим є висвітлення проблеми гедоністичних цінностей, які витісняють трудові і моральні цінності, та пропагування ідеї індетермінованого життєвого успіху (В. Давидченко, В. Семенов, А. Малов).

Проте у працях фахівців бракує досліджень, що висвітлюють конкретні важелі впливу волонтерської діяльності на ціннісну сферу особистості та соціуму загалом.

У психологічних працях, на думку А. Іванчук, проблемі дослідження цінностей та їх соціально-психологічних особливостей приділялось достатньо уваги. Так, наприклад, у класичному психоаналізі З. Фрейда для ціннісно-нормативної регуляції поведінки людини служить «Супер-его», де він вказує на три його функції: совість, самоспостереження і формування ідеалів.

Е. Фромм у своїй теорії особистості виділяє різні типи соціального характеру, приналежність до якого і визначає спрямованість особистості на відповідну систему цінностей [5, с. 24].

У теорії К. Роджерса є «самість», що виступає як система цінностей. На його думку, в структуру самості входять як безпосередньо пережиті, так і запозичені, «інтроєктуемі» цінності, які людиною помилково інтерпретуються як власні.

Одним з об'єктів впливу волонтерської діяльності є ціннісні орієнтації молоді. Особливістю психологічного підходу до вивчення ціннісної проблематики є те, що цінності розглядаються через призму особистісного ставлення суб'єкта до оточуючої дійсності і до особливостей орієнтації в ній. Існуючі підходи до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій дають можливість виділити три площини розгляду їх структури: через ієрархію життєвих цінностей; існування їх певних підсистем: когнітивної, емоційної, поведінкової; виділення двох взаємопов'язаних рівнів: вербального засвоєння та глибинного прийняття. Саме такі ракурси розгляду структури ціннісних орієнтацій є важливими для з'ясування впливу на них з боку волонтерської діяльності.

Найважливішими процесами юнацького віку, включеними до того ж в сферу формування ціннісних орієнтацій, є соціальне самовизначення, становлення світогляду особистості як образу світу. В цьому віці спостерігається зростання інтересу до освоєння цілісних філософських систем та різних ідеологій із притаманними їм цінностями. У юнацькому віці відбувається структурування цінностей, вибудовування їх чіткої ієрархії, усвідомлення та засвоєння буттєвих цінностей.

Як зазначає А. Іванчук, у вітчизняній психології підходи до розуміння цінностей розглядаються в різних аспектах вивчення властивостей особистості. У всіх вітчизняних

підходах як провідна характеристика особистості виділяється її спрямованість. Підкреслюючи психологічний характер цінностей як об'єкта спрямованості особистості, В. Тугарінов використовує поняття «Ціннісні орієнтації», які він визначав, як спрямованість особистості на ті або інші цінності [6].

Аналіз соціальної опосередкованості особистісних відносин займає важливе місце у вітчизняній психології, оскільки особистість не може розглядатися у відриві від соціального середовища, суспільства. На думку С. Рубінштейна цінності «похідні від співвідношення світу і людини» [3, с. 369]. Що підтверджується твердженням Б. Ананьєва про те, що на основі соціального статусу особистості формуються системи її соціальних ролей і ціннісних орієнтацій.

Якщо ж розглядати роль ціннісних орієнтацій, то можна зазначити, що вони визначають життєві цілі людини, виражають те, що є для неї найбільш важливим і має особистісний смисл. Так, К. Абульханова-Славська і А. Брушлинський описують роль смислових уявлень в організації системи ціннісних орієнтацій, яка виявляється в наступних функціях:

- ухваленні (або запереченні) і реалізації певних цінностей;
- посиленні (або зниженні) їх значущості;
- утриманні (або втраті) цих цінностей в часі [1].

Уявлення про систему цінностей особистості як ієрархії її переконань отримало розповсюдження також в американській соціальній психології. Так, М. Рокіч визначає цінності як «стійке переконання в тому, що це певний спосіб поведінки або кінцева мета існування переважно з особистої або соціальної точок зору» [7]. На його думку, цінності особистості характеризуються наступними ознаками:

- витоки цінностей простежуються в культурі, суспільстві і особистості;
- вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, що заслуговують вивчення;
- загальне число цінностей, які є надбанням людини, порівняно невелике;
- всі люди володіють одними і тими ж цінностями, хоч і в різній ступені;
- цінності організовані в системи [7, с. 3].

Таким чином, ціннісні орієнтації являють собою особливі психологічні утворення, що завжди являють ієрархічну систему та існують в структурі особистості тільки як її елементи.

На думку Ю. Шерковіна, подвійний характер системи цінностей, обумовлених одночасно індивідуальним і соціальним досвідом, визначає її подвійне функціональне значення. По-перше, цінності є основою формування і збереження в свідомості людей установок, які допомагають індивідуові зайняти певну позицію, виразити свою точку зору, дати оцінку. Таким чином, вони стають частиною свідомості. По-друге, цінності виступають в перетвореному вигляді як мотиви діяльності і поведінки, оскільки орієнтація людини в світі і прагнення до досягнення певної мети неминуче співвідносяться з цінностями, що увійшли до його особистісної структури [6].

Одночасно з цим система ціннісних орієнтацій особистості, будучи віддзеркаленням цінностей соціального середовища, сама може впливати на групові норми і цінності. Індивідуальні ціннісні орієнтації окремих членів групи через міжособові взаємини впливають на колективні.

Як вказує А. Іванчук, у студентському віці складаються основні компоненти особистості – характер, загальні та спеціальні здібності, світогляд. Ці складні компоненти особистості, що формується є передумовами вступу в самостійне, доросле життя. У низці досліджень відзначається, що пізній юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісних орієнтацій як стійкої властивості особистості, що сприяє становленню світогляду, ставленню до навколишньої дійсності.

Загалом, усі норми і цінності студентської молоді черпаються ними з культури дорослого суспільства. Засвоєння цінностей дорослих сприяє досягненню певної внутрішньої і зовнішньої незалежності, утвердження свого Я і формуванню особистісних смислів. Проте, домінуючим є не якийсь окремо взятий ідеал, а узагальнений образ, що синтезує в собі позитивні риси і якості ідеальної особистості. І тут волонтерська діяльність дозволяє адаптувати особистості до свого образу-Я набір тих позитивних ціннісних установок, які дозволяють формувати вільну, усвідомлену та соціально активну молоду людину.

Волонтерство також є і однією із форм дозвілля для студентської молоді. Волонтерська праця може внести різноманітність у буденне життя, дозволяючи відволіктися від щоденної рутини, стає допомогою в задоволенні таких потреб, як контакти з новими людьми, самовдосконалення, розвиток ціннісних орієнтацій і, обов'язково, сам процес виховання, який відбувається постійно.

Волонтер – це людина, яка добровільно, не переслідуючи корисливих цілей, займається діяльністю з надання допомоги тим, хто цього потребує, а відповідно і частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду, без примусу чи вказівок «згори» витрачає на виконання діяльності, яка приносить користь іншим людям чи суспільству в цілому.

Оскільки ми розглядаємо соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді через призму їх адаптації до волонтерської діяльності, то тут варто вказати що з даного приводу говорить законодавство. Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», прийнятого Верховною Радою 19 квітня 2011 року, «волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва».

Проте, за більш глибокого аналізу, волонтерська діяльність не є такою вже й безкорисливою, оскільки вона завжди приносить вигоду волонтерам, але ця вигода не є матеріальною. Вона допомагає людям досягти більшого впливу на власне життя. Зокрема, участь у волонтерській діяльності людей, які самі потребують допомоги (самотні пенсіонери, люди з особливими потребами, малозабезпечені, люди з алкогольною та наркотичною залежністю в минулому тощо), зарекомендувала себе як діяльність, що допомагає їм змінити своє життя на краще. Допомагаючи іншим, волонтери стають упевненими у своїх силах, здібностях, опановують нові навички та встановлюють нові соціальні зв'язки. Також волонтерство дає змогу людині знайти себе та привнести у своє життя ті цінності та звички, завдяки яким вона матиме здорове, продуктивне й насичене життя, і особливо це стосується підлітків та молоді.

Як вказують різноманітні джерела, 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху у світі. Саме тоді французький письменник і журналіст Анрі Дюпон, вражений кривавими картинами битви при Сольферино, запропонував ідею створення Червоного Хреста – організації, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу допомогу пораненим бійцям. Принципами, сформульованими Дюпоном, керуються сьогодні волонтерські організації в усьому світі. Для молодих людей, студентів волонтерство є чудовою можливістю самореалізації.

В Україні волонтерство з'явилося на початку 90-х минулого століття, а офіційно його визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р., якою також затверджено «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг».

У «Загальній декларації волонтерів», прийнятій на XVI Всесвітній конференції волонтерів 2001 року в Амстердамі, визначено такі принципи діяльності волонтерів:

- визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;

- поважання гідності й культури всіх людей;

- надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

- визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх забезпеченню;

- перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.

Волонтерська діяльність ґрунтується на таких основоположних засадах:

- добровільність і доброчинність,

- законність,

- гуманність і гідність,

- спільність інтересів і рівність прав її учасників,

- гласність,

- відповідальність,

- конфіденційність.

Як зазначає Л. Рудева, щодо ситуації з приводу волонтерської діяльності в Україні, то тут праця на користь суспільства завжди була наявна, а її виток і поширення нерозривно пов'язані з походженням і самою суттю народу. Поширені серед східних слов'ян безоплатні громадські роботи, які мали характер суспільної допомоги і називалися поміччю або толокою, використовувалися у сільському господарстві або на будівництві житла, можна подекуди зустріти і в сучасних українських селах. Також зустрічається багато згадок про суспільно корисну працю за часів Київської Русі: діяльність князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха. Останній у своєму «Повчанні дітям» радив не забувати про убогих, сиріт і піклуватися про вдів.

Зараз, в сучасній Україні, ми бачимо надзвичайно активне відродження різних форм волонтерської діяльності.

Повертаючись до сучасного стану волонтерства в Україні, варто зазначити, що за даними дослідження, яке було проведено Українським державним центром соціальних служб для молоді та Українським інститутом соціальних досліджень, основними мотивуючими факторами для діяльності волонтера були: задоволення результатом зробленого (40%), відчуття необхідності людям (37%), можливість змінити щось на краще (14%) [4].

Тобто, розвиток волонтерства має тривалу історію не лише у світі, але і в Україні також.

Існує багато визначень волонтерства та волонтерської праці, багато думок щодо того, хто такий волонтер. Досить влучне визначення дав італійський соціолог Нуово Дізіонаріо: «Волонтер – це громадянин, який вільно, а не для того, щоб продемонструвати свої моральні зобов'язання чи законні обов'язки, керується ідеєю суспільної та приватної солідарності. Волонтер, одного разу показавши свої громадянські та власні обов'язки, надалі переходить у цілковите розпорядження суспільства, сприяє розв'язанню місцевих проблем, надаючи пріоритет відвідуванню бідних, терплячих нестатки та знедолених».

Уінфред Л. Браун казав: «Я вірю, що добровольці будуть віддзеркалювати громаду, а також вікову різноманітність особистостей і поглядів». Саме тому питання критеріїв волонтерської діяльності є важливим.

Критерії волонтерської діяльності:

1. Має суспільну користь: волонтери можуть допомагати як друзям, знайомим, сусідам, так і всьому суспільству. Лише допомога найближчим родичам не вважатиметься волонтерською діяльністю. Таке широке розуміння цього поняття дає можливість розглядати взаємну допомогу та участь у діяльності політичних партій чи виборчій кампанії як форми волонтерської діяльності, такі ж важливі як і надання соціальних послуг.

2. Виконується у вільний час: волонтерська діяльність виконується у вільний від роботи, навчання час і не являється основним місцем зайнятості.

3. Має добровільний характер: власна воля людини є основою волонтерської діяльності. Цей критерій допомагає відрізнити справжню добровільну волонтерську діяльність від ситуації, коли певні дії були зроблені внаслідок тиску визначених зовнішніх обставин на індивіда.

4. Не передбачає оплати праці: якщо грошова виплата дорівнює чи перевищує ринкову вартість цієї роботи, така діяльність не може вважатися волонтерською. Однак людина не повинна нести витрат, пов'язаних з такою діяльністю.

Проаналізувавши наявну теоретичну інформацію щодо світового досвіду волонтерства та історію розвитку волонтерства в Україні, можна зробити висновок, що волонтерство як явище виникло з потреби здійснення високомотивованими людьми діяльності, що спрямована на добровільну, безкоштовну допомогу тим, хто її потребує і яка на перший погляд є достатньо простою, однак все ж таки має багато складнощів і нюансів у виконанні.

Студенти під час волонтерської діяльності практично пізнають основи демократії, у них формується поняття прав та обов'язків, виховується здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свою відповідальність, виявляти толерантність до поглядів інших людей, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Висновки. Для студентської молоді волонтерство є чудовою можливістю самореалізації. Потреба у самовизначенні та самоствердженні є однією з найголовніших соціально-психологічних потреб особистості. Ціннісні орієнтації, як вищий рівень диспозиційної системи, цілком залежать від цінностей соціальної спільноти, з якою ідентифікує себе особистість. А за умови, коли молода людина бачить себе членом саме волонтерського товариства, діяльність якого спрямована на добровільну, безкоштовну допомогу назовні, у її системі цінностей адаптуються і «інсталюються» вищі ціннісні пріоритети.

Література

1. Іванчук А.П. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді (на прикладі крос-культурного дослідження) / А.П. Іванчук // Вісник психології і соціальної педагогіки [Електронний ресурс] : Зб. наук. праць. – Випуск 3. – К., 2010. – Режим доступу до збірника : www.psyh.kiev.ua.
2. Психологія вищої школи. Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
3. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. 2-е изд. / Рубинштейн С. Л. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
4. Рудева Л. С. Сутність волонтерського руху як виду соціально-психологічної роботи / Л. С. Рудева // Вісник психології і соціальної педагогіки [Електронний ресурс] : Зб. наук. праць. – Випуск 4. – К., 2010. – Режим доступу до збірника : www.psyh.kiev.ua.
5. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415с.
6. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.
7. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – N.Y. : Free Press, 1973. – 438 p

References

1. Ivanchuk A.P. Features of the value orientations of students (on the example of cross-cultural research) / A.P. Ivanchuk // Bulletin of psychology and social pedagogy [electronic resource]: Collect. Of Scient. Works. – Third edition - K., 2010. - Access to the collection: www.psyh.kiev.ua
2. Psychology of high school. Practicum: Study Guide. / L.H. Podoliak, V.I. Yurchenko. - K: Caravel, 2008. - 352 p.
3. Rubinstein S. L. Problems of general psychology. 2nd ed. / S.L. Rubinstein - Moscow: Pedagogy, 1976. - 416 p.
4. Rudeva L.S. Essence of volunteering as a form of social and psychological work / L.S. Rudeva // Bulletin of psychology and social pedagogy [electronic resource]: Collect. Of Scient. Works. – Fourth edition - K., 2010. - Access to the collection: www.psyh.kiev.ua
5. E. Fromm Psychoanalysis and ethics / E. Fromm. - Moscow: Republic, 1993. – 415 p.
7. Yanytskii M.S. Value orientations of personality as a dynamic system / M.S. Yanytskii. - Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2000. - 204 p.
7. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – N.Y.: Free Press, 1973. – 438 p

Боярин Л.В.

Социально-психологические особенности ценностных ориентаций студенческой молодежи и их адаптации к волонтерской деятельности

В статье рассматривается актуальность проблемы влияния волонтерской деятельности на структуру ценностных ориентаций студенческой молодежи и их социально-психологические особенности. Представлен анализ проблемы формирования ценностных ориентаций и их адаптации к волонтерской деятельности в научной психологической литературе. Источников – 7.

Ключевые слова: студенческая молодежь, адаптация, волонтерская деятельность, ценностные ориентации.

Boyarin L. V.

Socio-psychological characteristics of value orientations of students and their adaptation to volunteering

The article considers the actuality of the problem of volunteering impact on the structure of value orientations of students and their socio-psychological characteristics. Gives an analysis of the problem of values formation and students' adaptation to volunteering in the scientific psychological literature. Sources – 7.

Key words: students, adaptation, volunteering, value orientations.

Боярин Лілія Володимирівна – кандидат психологічних наук; викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

УДК 159.9 : 37.03

Бриль М. М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ З ДОШКІЛЬНИКАМИ В ДИСТАНТНИХ СІМ'ЯХ

У статті наведено результати теоретичного вивчення в науковій літературі проблеми соціально-психологічних особливостей дитячо-батьківських стосунків з

43